

ולכן יבדקו את התבשיל עד כמה שידם מגעת, אם יש בו תולעים. ואם אין – כנראה שלא היו או שנימוחו. ובגלל הפסד וצורך שמחת יו"ט נראה שיש להקל. וה' יצילנו משגיאות.

שעורנו, שמא מצב זה לא נחשב ל"פירש". וגם הסניף השלישי, שמא נימוח, אע"פ שהוא קלוש, אך על בסיס הסברה הראשונה ניתן להוסיף גם אותו.

סימן יג

בליעת טעם חלבי בכיור בשרי

ודינו ככל עירוי. ואף שהביצה קיבלה טעם מהמרגרינה החלבית, בוודאי טעם זה בטל בשישים. שהרי המרגרינה החלבית עצמה היא רק תערובת של מרגרינה וחלב. ואפילו אם החלב הנמצא שם הוא יותר מאשר אחד בשישים, הרי בביצה נכנס רק טעם מתערובת זו, ויחד עם הביצה בוודאי הוא בטל בשישים. וא"כ הגוש הוא לא חלבי, והשומן הנוזל ממנו אוסר רק כדי קליפה.

ב. האם הבליעה מתפשטת בכל הכיור

אלא שצ"ע לפי זה, מהו דינו של הכיור? אם נאמר שהשומן מפעפע בכולו, ודאי שהוא בטל בשישים, והכיור אינו צריך הכשרה; אך אם השומן אינו מפעפע בכולו, יוצא שרק מקום הנגיעה נאסר, ואז אותו מקום צריך הכשרה.

אמנם בשו"ע (יו"ד סי' ק"ה סעי' ו') מבואר להדיא, שאם נפל מאכל חם על דבר קר, לא שייך בו פעפוע בכולו, והוא אוסר רק כדי קליפה. ובפרט לפי מה שכתב המג"א (או"ח סי' תנ"א ס"ק ל"ז ד"ה כתוב בתשובת), ששמן הבלוע בכלי אינו מפעפע בכולו. אמנם הדגמ"ר (שם) העיר מהש"ך (יו"ד סי' ק"ה ס"ק כ"ג) שחולק וסובר שמפעפע בכולו, אך המשנ"ב (סי' תנ"א, שעה"צ ס"ק קל"ו) כתב שגם הפר"ח (שם), החוק"יעקב (ס"ק נ"ד) והפמ"ג

ראשי פרקים

שאלה

- א. עירוי כלי ראשון
 - ב. האם הבליעה מתפשטת בכל הכיור
 - ג. הכשרת כלי חרטינה
 - ד. סיבות נוספות להקל
 - ה. הכשרה ע"י עירוי שלוש פעמים
- תשובה
מסקנות

שאלה *

ביצה שטוגנה במרגרינה חלבית נשפכה בטעות מן המחבת לתוך כיור בשרי. מה דינו של הכיור? האם הוא טעון הכשרה? וא"כ, כיצד ניתן להכשיר אותו?

א. עירוי כלי ראשון

קיי"ל דעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה (שו"ע או"ח סי' שי"ח סעי' י' ומשנ"ב ס"ק ע"ד; יו"ד סי' צ"ב סעי' ז' בהג"ה). אמנם בגוש יש לחוש לשיטת המהרש"ל (יש"ש חולין פ"ז סי' מ"ד), הסובר שדינו ככלי ראשון (עיי' ש"ך סי' ק"ה ס"ק ח', ט"ז סי' צ"ד ס"ק י"ד). אך בנד"ד הביצה עצמה אינה חלבית, וא"כ הגוש אינו חלבי, ורק השומן הנוזלי הוא חלבי,

* כסלו תשכ"ה.

האיסור בגוף החרס כולו אינו יוצא מדי דופיו, אך כשנאסר רק כדי קליפה – יוצא. וחילא דידי מהא דמהני הגעלה לכלי חרס שנתנו בהם שיכר שעורים (שם סעי' כ"א), אע"ג דכבוש כמבושל, יעוי"ש. אך יעויין בדברי הרמ"א (יר"ד סי' צ"א סעי' ה' בהג"ה השלישית) שכתב שאם ציר שיצא מבושר שנמלח (שדינו כדוחת) נפל על כלי חרס, הכלי חייב שבירה, אע"פ שגם ציר מלווח אינו אוסר אלא כדי קליפה (עי"ש ובש"ך ס"ק י"ח, וכן בשו"ע סי' ס"ט סעי' ט"ז וש"ך ס"ק ס"א), וצ"ע.

ועוד יש לומר, שחרסינה שלנו היא כלי חרס המצופה בהיתוך זכוכית. אמנם דינה הוא ככלי חרס (עי' פסחים ל' ע"ב), והטעם הוא משום שהאיסור נבלע בכולה ככלי חרס, ואינו יוצא ממנה. אך בנד"ד, שאסור רק כדי קליפה, א"כ לכאורה רק ציפוי הזכוכית נאסר, וכלי החרס גופו לא בלע כלום. ולכן אולי אין להחמיר כאן חומרת כלי חרס. אך מדברי הרא"ש (שם) עולה שהציפוי נחשב לחלק מהכלי; וכשם שכלי החרס בולע, כך גם הציפוי בולע.

ונראה שיש גם לעמוד על הבדלי הלשון בדעת ר"ת, בין הרא"ש (פסחים פ"ב סי' ח') לבין מה שמובא בשמו בתוס' במסכת ע"ז (ל"ג ע"ב ד"ה קוניא). וזו לשונו של הרא"ש:

ואנ"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע, כיון דמחופה על החרס ונצדף עמו בכבשן – בלע טפי.

וכך היא לשון ר"ת (בתוס', כתובות ק"ז ע"ב ד"ה הני):
"אבל קוניא לא נתבשל כל כך, ובלע טפי". אך לשון ר"ת בע"ז היא:

ואנ"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע, הכא כיון דאין בו אלא חיפוי על הזכוכית – בלע.

וכבר עמד המשנ"ב (סי' תנ"א סעי' כ"ג, בה"ל ד"ה בהיתוך) על הבדלי הלשון שביניהם לענין ציפוי הזכוכית בנפרד, ללא צריפה עם כלי החרס. שלדעת הרא"ש לא בלע, ולדעת התוס' בע"ז, בלע.

ולענ"ד יש לעמוד על הבדל לשוני נוסף: הרא"ש כתב "בלע טפי", ואילו התוס' בע"ז כתבו רק "בלע". ונראה לענ"ד שלדעת הרא"ש, מכיון

(א"א ס"ק ל"ז) חולקים על הש"ך; והש"ך רק הסתפק בדבר. וא"כ אין ספיקו של הש"ך מוציא מידי ודאם של רוב האחרונים.

כמו כן לא שייך לומר כאן "חם מקצתו חם כולו", מפני שזה שייך רק בכלי מתכת (שו"ע יר"ד סי' קכ"א סעי' ו'); וגם שם קי"ל שאינו מוליק בליעתו בכולו (ש"ך ס"ק י"ז). וכך נאמר בשו"ע (שם):

כלי מתכות, אנ"פ שיש אומרים שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו משום ד"חם מקצתו חם כולו", אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר את כולו...

ועל כך כתב הרמ"א:

ודווקא אם נשתמש (איסור) בכולו. אבל אם ידונע שלא נשתמש רק בקצתו – כבולנו כן פולטו.

אך הש"ך (ס"ק ט"ז) כתב שהמחבר יודה לרמ"א ב"היתירא בלע", ואזי לכו"ע אין צורך להכשיר את כולו. מיהו בהמשך (ס"ק י"ח) כתב הש"ך שלכתחילה צריך להכשיר את כולו, ורק בדיעבד די בהכשר מקצתו. ומשמע שהאיסור לכתחילה אמור אפילו אם היתירא בלע, כמו בחמץ לפני פסח, לסוברים שהוא "היתירא בלע". אך השו"ע (שם) כתב שדין זה, של "חם מקצתו חם כולו", נאמר בכלי מתכות בלבד. והמשנ"ב (סי' תנ"א ס"ק ס"ח) כתב שבכלי חרס לא שייך לומר שמוליק בליעה בכולו, אפילו לענין הגעלה לכתחילה, יעוי"ש.

מיהו מקום הבליעה נאסר, ולפחות אותו מקום חייב הכשרה.

ג. הכשרת כלי חרסינה

לאור מה שכתבנו, שהכיר טעון הכשרה, יש לשאול: כיצד ניתן להכשיר את אותו כיר, העשוי חרסינה?

ואולי אפשר לומר שאמנם כלי חרס אינו יוצא מדי דופיו לעולם (שו"ע או"ח סי' תנ"א סעי' א'); אבל בכה"ג, שנאסר רק כדי קליפה (כלדעיל אות א'), אולי יוצא ע"י עירוי, שהוא בכדי קליפה (עי' שו"ע שם סעי' ה"ו). שכן יש לומר שרק כשנבלע

יש מקום להקל. ועי' שמירת שבת כהלכתה (פרק א' סעי' מ"ב והע' קמ"ב), שם נאמר שיש לחשוש ולומר שהמים הבאים מן הצנרת, דינם ככלי ראשון. אך גם הוא לא כתב כן אלא מספק. ואכן לענין הגעלה לא היינו סומכים על מים הבאים מן הצנרת, לומר ששפרכתם נחשבת כעירוי מכלי ראשון ממש. ועי' שו"ת שואל ומשיב (מהדורה ג' ח"ג סי' קכ"ה) שכתב שבכגון זה לא יצאנו מידי ספיקא. ועי' מה שכתב בשו"ת ח"ח עמ' 248 אות י"ב) בשם יוסף דעת. אמנם במקום אחר (ח"ז עמ' 374 אות כ"ד) נטה השו"ת להקל בכה"ג לענין הגעלת כלים, אולם שם לא מדובר במים אלא בקיטור, שהוא עצמו אולי נחשב כעין אש. עי"ש"ה.

ועי' ס' "הגעלת כלים" (להרב צבי כהן, פרק ה' הע' ע"ג), שהביא בשם היריעות שלמה להחמיר בהגעלה מתוך הצנרת, והביא לאידך גיסא את דברי השמירת שבת כהלכתה הנ"ל. ועי' בהערות שבסוף הספר. ועי' מעדני שמואל (סי' קט"ז אות ל"ט); דעת תורה (למהרש"ם, סי' תנ"א סעי' ג').

ד. סיבות נוספות להקל

ונראה שבנד"ד יש להקל עוד, משום שמסתמא הקילות נפסק לפני שהביצה נגעה בכיור, והוי ככלי שני, שאינו צריך אלא גרידה בעלמא (עי' שו"ע יו"ד סי' צ"ב סעי' ז' בהג"ה, ובדברי המחבר בסעי' ח'). מיהו צ"ע אם בכלי חרס מועילה גרידה. אך יש לומר, שכיון שהגוש הוא חם ככלי ראשון, הוא מחמם גם את הנוזל. ולא דמי לנפסק הקילוח, שהרי הגוש שומר על חום הנוזל עד שמגיע לקערה, וצ"ע. אך בהפסד מרובה מקילים שלא כדעת המהרש"ל (עי' ס"ז סי' ק"ה ס"ק ד' בסופו).

עוד יש לומר בנד"ד, שטעם הבשר הבלוע בכיור הוא מנ"ט בר נ"ט, דהיינו: הכלים נתנו טעם במים, והמים – בכיור (עי' שו"ע יו"ד סי' צ"ד סעי' ה'). אך זה אינו, שכן הרבה פעמים נדבק שומן על הכיור, ומסירים אותו ע"י עירוי של מים רותחים מכלי ראשון בלא הפסק של

שע"י הצריפה של הציפוי עם החרס נעשה גם הציפוי חרס – הרי הוא בולע כחרס. ולכן אם עירו על הציפוי דבר רותח, הוא לא נאסר בכדי קליפה בלבד, אלא כל הכלי נאסר. כי כל הכלי, כולל הציפוי, נעשה כלי חרס אחד. מה שאין כן לדעת התוס', הסוברים שהציפוי עומד כדבר בפני עצמו, אלא שמכיון שהוא רק ציפוי, הוא בולע. ולא דמי לכלי זכוכית, שמכיון שכולו זכוכית אינו בולע כלל. מה שאין כן ציפוי בלבד – אכן הוא בולע. וא"כ בעירווי, המבשל רק כדי קליפה, רק הציפוי בולע ולא הכלי. ומכיון שהציפוי עשוי זכוכית, בליעתו ניתנת להגעלה, ואין דינו ככלי חרס שאינו יוצא מדי דפוי לעולם. כן היה נראה לכאורה.

אלא שיש להסתפק אם לסמוך על שיטת ר"ת כפי שהיא מובאת בתוס' בע"ז. כי גם הרא"ש כתב את דבריו בשם ר"ת, וגם התוס' בכתובות מביאים את דברי ר"ת כדברי הרא"ש. וא"כ קשה לסמוך על דיוק לשונם של התוס' במסכת ע"ז לעומת הרא"ש והתוס' בכתובות, שכתבו במפורש אחרת בשם ר"ת.

וכתב הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ו הכ"א):
קערה שמלח בה בשר, אפילו היתה שוננה באבר – אסור לאכול בה רותח לעולם, שכבר נבלע הדם בחרסיה.

והידאברהם (יו"ד סי' ט"ט סעי' ט"ז ד"ה ואם) דייק מלשון הרמב"ם שאין תקנה לכלי כזה בקליפה. ואע"פ שמליח אינו אוסר אלא כדי קליפה, וא"כ היה מקום להתיר את הכלי בקליפת האבר או בהגעלתו; שהרי רק האבר נאסר, לכאורה, ולא החרס עצמו. אבל מזה שהרמב"ם אוסר את הכלי לעולם, משמע שסובר כמו שכתב הרא"ש בשם ר"ת, שבכלי חרס המצופה באבר גם האבר הופך להיות כלי חרס.

מיהו גם לדעת הרמב"ם יתכן שכיוור שאני. שכן הרמב"ם לא אסר את השימוש בכלי המצופה אלא ברותח. אך בכיור, שהשימוש בו הוא בכלי שני בלבד, והעירוי של המים החמים מהברז אולי אינו נחשב כעירוי מכלי ראשון ממש, בגלל המרחק הרב שבין הדוד לבין הברז,

לולא דמיסתפינא הייתי מכשיר כלי חרס שאינו בן יומו בהגעלה ג' פעמים.
ועי' בספר "הגעלת כלים" (להרב צבי כהן, פרק י"ג הע' צ"ב). אמנם להלכה אין לסמוך על כך אלא באיסור דרבנן שאין לו עיקר בתורה. אך בצירוף סניפים נוספים, ובשעת הדחק, נהגו הפוסקים להקל לפעמים להגעיל כלי חרס ע"י הגעלה ג' פעמים. וכן כתב שם (הע' ק"ה) בשם שו"ת קנה בושם (סי' נ"ז), שכלי חרס שבלעו בעירוי, יש לערות עליהם ג' פעמים, וניתן להכשירם בכך.

תשובה

ניתן להכשיר את הכיור ע"י עירוי של מים רותחים מכלי ראשון. (ועי' שד"ח, אסיפת דינים, מערכת ה"ה' סוף סי' ל"ה, עמ' 381, שהקל בעירוי בדיעבד, ואולי אפשר לצרף את דבריו כסניף לנר"ד). ומאחר שאין לכיור זה תקנה אחרת, והוי שעת הדחק, וכדיעבד דמי – לכן נראה שיש להכשיר את הכיור כנ"ל (אות ה') ע"י עירוי ג' פעמים על המקום שעליו נשפכה הביצה.

מסקנות

- א. שומן חלבי הבלוע במאכל סתמי – אינו אוסר כלי בשרי אלא כדי קליפה, ואף לסוברים שדבר גוש הוא ככלי ראשון ממש.
- ב. שמן חם שנפל לכלי קר – אוסר רק את מקום מגעו, ואינו מפעפע בכלו.
- ג. כלי חרסינה בולע כמו כלי חרס, מפני שגם הציפוי הופך להיות חלק בלתי נפרד מהחרס. ולדעת רוב הראשונים הבליעה היא בכל הכלי ולא רק בכדי קליפה.
- ד. לכתחילה חוששים לדעת המהרש"ל, הסובר שכל דבר גוש הוא ככלי ראשון, אך מקילים בהפסד מרובה או בצירוף של סניפים נוספים.
- ה. באיסור דרבנן שאין לו עיקר בתורה, ניתן להכשיר כלי חרס ע"י הגעלה שלוש פעמים.

הקילוח. אך בליעה זו של השומן בכיור בוודאי היא בגדר של נותן טעם לפגם. שהרי אפילו השומן עצמו יתכן שהוא נטל"פ (כדלקמן סי' י"ד אות א'). וק"ו לאחר שטיפתו בחומרים פוגמים ובליעתו ע"י הכיור, וכבר עברו עליו יותר מכ"ד שעות. וא"כ יש לומר עפ"י מה שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' צ"ה סעי' ג' בהג"ה), שאם אחד מן הכלים אינו בקיומו, כל הכלים מותרים. וא"כ בנד"ד יש לומר שטעם הבשר הבלוע בכיור לא נאסר ע"י החלב שנבלע בו כדין בשר בחלב; שהרי הבשר הוא נטל"פ, והחלב נבלע בו בהיתר.

ה. הכשרה ע"י עירוי שלוש פעמים

עוד יש לומר, שאף שהגעלה רגילה אינה מועילה בכלי חרס, בנד"ד יש להקל בהגעלה שלוש פעמים בזו אחר זו.

היסוד להיתר של הגעלת כלי חרס שלוש פעמים הוא בירושלמי (תרומות פ"א ה"ד):

תני ר' חלפתא בר שאולה: קדירה שבישל בה תרומה מגעילה בחמין ג' פעמים, ודין. אמר ר' בא: ואין למדין ממנה לענין נבילה... כמ"ד מאליהן קבלו עליהן את המעשרות (מדרבנן).

ולכן כתבו הרמב"ן (ב"ב פ"ז ע"א ד"ה ומצאתי) והנמוקי" (לרי"ף ב"ב מ"ד ע"ב ד"ה במידת סרסור) שזהו דין מיוחד בתרומה דרבנן. (אך כתבו שאין ללמוד מתרומה לשאר איסורי דרבנן. ולכן יש מקום לסמוך על קולא זו רק בצירוף סניפים נוספים, כמו בנד"ד, שהמדובר בעירוי, בציפוי זכוכית ובכלי שאינו בן יומו).

ומצינו גם בבבלי כעין זה, במסכת ע"ז (ל"ג ע"א). וכן נהגו להכשיר כלי זכוכית לפסח ע"י השריה ג' ימים. ואע"פ שבבבלי שם מדובר בצונן – כדי שלא לעשות מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, יש לומר שיסוד ההיתר משותף לשניהם. אלא שהבבלי לא הביא היתר זה אלא לענין יין נסך קר בלבד; אולם גם הוא מודה לירושלמי שבצירוף סניפים נוספים, ובאיסור דרבנן, יש לסמוך על כך גם בחם.

וכן כתב בעל העיטור (דפוס וילנא, עמ' 28):